

МЕТОДИЧНА СЕКЦІЯ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Наталія Грицак

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, grycak78@ukr.net

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ БОГДАНА ЛЕПКОГО «ЦВІТ ЩАСТЯ»)

У науково-методичних студіях проблема формування в учнів умінь аналізувати жанрову природу художнього твору посідає вагоме місце. Так, Є. Пасічник у посібнику «Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах» особливу увагу майбутніх учителів-філологів звертає на питання «Вивчення творів різних жанрів», де окреслює методологічно важливу думку, що «врахування генеалогічної (жанрової) природи художнього твору – неодмінна умова аналізу твору в єдності змісту і форми» [3, с. 291]. Подібною позиції дотримується й А. Ситченко. У контексті проблеми цілеспрямованого розвитку в учнів умінь аналізувати художні твори слушно констатує, що «найвищим показником їхніх літературних знань і вмінь вважаємо здатність до адекватної інтерпретації художнього твору з урахуванням його родової й жанрової специфіки» [4, с. 34]. Цілком поділяємо думку Ю. Бондаренка, який активно впроваджує ідею про універсальність жанрового аналізу, наголошуючи, що під час жанрового аналізу художнього твору в учнів «можна сформувати значну кількість літературознавчих компетенцій і компетентностей, які впливають із природи літератури як мистецтва слова та тієї аналітичної діяльності, яку може запропонувати сучасна методика навчання мистецтва слова» [1, с. 276].

Формувати в учнів уміння аналізувати жанр художнього твору потрібно вже у 5 класі. Вивчаючи різні жанри (байку, міф, казку, легенду, оповідання), учні повинні навчитися розрізняти ці жанри, знаходити характерні ознаки жанру у конкретному художньому творі, порівнювати жанрові елементи.

Закономірно, що впродовж навчання у середніх і старших класах учні поглиблюють свої знання про жанри української літератури і розвивають уміння реалізовувати жанровий аналіз на прикладі різних творів. Застосування жанрового аналізу на уроках української літератури ґрунтується на низці підходів, зокрема діяльнісному (спрямовує учнів на творче мислення, мотивує до активної пізнавальної діяльності); особистісному (вчить на практиці реалізовувати теоретичні знання); культурно-семантичному (сприяє вивченню культури через мовленнєву організацію художнього тексту); компетентнісному (формує різні літературознавчі компетентності).

Слід зазначити, що знайомство з жанром «новела» на уроках української літератури відбувається поетапно. Відповідно до шкільної програми початкову інформацію про цей жанр учні отримують у 7 класі, зокрема під час вивчення новели «Цвіт щастя» Богдана Лепкого. Відтак, завдання вчителя сфокусувати увагу учнів на особливостях жанру новели.

Діяльнісний і особистісний підхід реалізовується на першому кроці жанрового аналізу, коли вчитель з'ясовує з учнями ознаки жанру новели. Ефективною є розробка з учнями пам'ятки жанру. Так, після прочитання твору, учні можуть самостійно / у групах увиразнити такі ознаки: 1) невеликий за обсягом прозовий твір; 2) твір про життєву нетипову подію (дитина мріє знайти цвіт щастя); 3) невелика кількість персонажів (хлопчик, його мама, лікар); 4) динамічний розвиток сюжету (хлопчик питає про щастя, мати розповідає, що це «гарний цвіт», який росте за ставом, хлопчик відправляється в уявну подорож); 4) неочікуваний фінал (пройшло багато років, а він і далі шукає цвіт щастя).

Крім створення пам'ятки жанру, продуктивним є проведення жанрового розслідування, мета якого – довести або спростувати приналежність художнього твору до конкретного жанру. Методичною перевагою цього прийому є орієнтація на формування в учнів логічного і послідовного мислення. Учні повинні, по-перше, знайти ознаки того чи іншого жанру, по-друге, аргументувати приналежність художнього твору до конкретного жанру. Доцільність використання методичного прийому «жанрове розслідування»

вбачаємо у тому, що учні виконують роль справжніх детектив, оскільки шляхом самостійних міркувань роблять спроби довести приналежність твору до того чи іншого жанру. Варто звернути увагу учнів на важливу прикмету жанру новели: невеликий обсяг твору потребує смислової влучності художніх засобів. Саме тому у новелі особливу роль відіграє художня деталь. Повторне читання сприяє знаходженню художньої деталі і розумінню появи нового змістового наповнення у творі. Особливого значення ці деталі набувають наприкінці новели, коли біля хворої дитини сидить лікар і говорить: «Коли сильна природа, так при Божій помочі переможе. А як ні, то піде за щастям, за вічним щастям» [2, с. 134]. Для увиразнення значення художньої деталі у новелі учням можна запропонувати порахувати скільки разів слово «щастя» зустрічається у тексті. Так, учні бачать, що художня деталь у новелі наповнюється додатковими смислами, що розкривають авторську позицію.

На цьому етапі важливо продемонструвати учням, що всі події у новелі передаються крізь призму сприйняття хлопчика. Наведемо приклад: «Пильно-пильно вдивлявся він великими, синіми очима в далеку далечінь, аж там, де виднокруг зливався з голубими хвилями води. Був вечір. На овиді блиснула вузенька, ясна смуга, а за хвилину вплив місяць, немов човен круглий і срібний. Він звільна підпливав на небо і здавалося, що сунеться не по вечірньому, тихому блакиті, лиш по дрімливій воді» [2, с. 133]. Також потрібно наголосити учням на майстерності Богдана Лепкого відтворювати зорові і слухові враження хлопчика. Читаємо: «Ранок був недалекий. На виднокрузі появился вузенький пасмужок, зразу блідий і невиразний, відтак усе більший і ясніший. Зорі блідли, блідло також і небо» [2, с. 133-134].

Під час вивчення новели «Цвіт щастя» особливу увагу учнів потрібно зосередити на символічних образах новели: цвіту і води. На цьому етапі доцільно застосовувати прийом коментованого читання, який рекомендуємо поєднати з концептуальним підходом. Учні зазначають, що образи цвіту і води є наскрізними для твору: «Авжеж, що гарний, навіть дуже гарний. Як дивитися на його, то очі радуються, а на серці робиться весело й мило»; «Мамо, я хочу

того гарного цвіту»; «їх там ціла левада. А які гарні, які дуже гарні!»; «Пильно-пильно вдивлявся він великими, синіми очима в далеку далечінь, аж там, де виднокруг зливався з голубими хвилями води»; «здалека від ставу доходив хлюпіт води» [2, с. 133-134]. Після зачитування прикладів, варто учням поставити такі питання: Які асоціації у Вас викликає образ «цвіт щастя»? Чи можна сказати, що пошук хлопчиком цвіту щастя нагадує пошук цвіту папороті? Чи знаходили люди цвіт папороті? Як Ви думаєте, якого кольору мала би бути райська квітка щастя? Поміркуйте, чому мати сказала, що цвіт щастя росте «далеко, дуже далеко, гень за водою»? Як би Ви були художником, то який би колір / кольори використали для зображення води?

Відповіді на поставлені питання дають змогу підвести учнів до розуміння прихованих автором глибоких смислів образів цвіту і води. З метою розкриття глибинних асоціацій цих образів учням можна запропонувати побудувати асоціативний ланцюжок навколо слів «щастя» і «вода». Наприклад, щастя → квітка → гарна → мрія → пошук → фантазія → де щастя? → тривалий пошук. Після створення асоціативного ланцюжка учні коментують, що хлопчик шукає цвіт щастя все своє життя («Завдяки старому вчителю ботаніки пізнав усі цвіти на світі і знає, що там, далеко, за водою, не росте жадна квітка щастя. Він це знає. А все ж таки, все ж таки кидається у воду і йде за нею, за тою квіткою щастя. Та чи дістане її? Хто знає?»). Обговорення з класом риторичних питань сприятимуть завершенню розмови про глибинний смисл новели. Учні підсумовують, що пошук справжнього щастя триває все життя.

Отже, вивчення застосування у шкільній практиці вивчення літератури жанрового аналізу передбачає реалізацію діяльнісного, особистісного, культурно-семантичного, компетентнісного підходів, які сприяють активізації в учнів розумових, дослідницьких і творчих здібностей.

Список використаної літератури

1. Бондаренко Ю. І. Універсальність жанрово-родового аналізу літературного твору в школі. *VII Волошинські читання «Шкільна мовно-*

літературна освіта: традиції і новаторство»: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. Київ, 2019. С. 271-276.

2. Лепкий Б. С. Вибране. Львів: Світ. 1990. 181 с.

3. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.

4. Ситченко А. Л. Теоретико-методичні засади аналізу художнього твору в шкільному курсі літератури: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2005. 43 с.